

ФОНОВІ ЗНАННЯ І БЕЗЕКВІВАЛЕНТНА ЛЕКСИКА

Перекладач без запасу фонових знань – це несумісні поняття, тому що сам процес перекладу являє собою складну багаторівневу систему встановлення комунікації між носіями різних мов і культур. Для виконання свого першочергового завдання, встановлення комунікації і передачі інформації, перекладач зобов'язаний бути професіоналом в сфері, в якій він працює і чітко розуміти, в чому полягає основна думка того, що він перекладає. Ключову роль в цій складній роботі відіграють його фонові знання, які утворюють бульбашку широкого контексту, що в свою чергу допомагає правильно інтерпретувати отриману перекладачем інформацію і точно донести її до адресата.

Якщо мова заходить, скажімо, про переклад художніх творів, фонові знання необхідні щоб знаходити зв'язки з іншими творами автора, з його творчою особистістю: перекладний матеріал має відтворювати живу дійсність, відображену в кожному конкретному творі. З-поміж іншого, при перекладі не можна відривати твір від його національних коренів і пересаджувати його на чужорідний ґрунт. Зовні ця тенденція проявляється іноді в дрібницях, які в сукупності можуть повністю змінити колорит твору, і переклад втратить право називатися перекладом.

Тож, для адекватного сприйняття тексту необхідна наявність інформаційного фонду, єдиного для мовця і слухача, в нашому випадку того, хто породжує текст (автора) і того, хто інтерпретує текст (читача), і при цьому він слугує умовою успішності комунікації. Вчені-лінгвісти класифікують фонові знання в залежності від певних факторів, наприклад, екстралінгвістичної зумовленості; зокрема, таку класифікацію ми знаходимо у В.Я. Шабеса:

Екстралінгвістично зумовлені типи фонових знань:

- 1) соціальні, тобто ті, що відомі всім учасникам мовного акту ще до початку повідомлення;
- 2) індивідуальні, тобто ті, що відомі тільки двом учасникам діалогу до початку їх спілкування;
- 3) колективні, тобто відомі членам певного колективу, пов'язані професією, соціальними відносинами та ін. (наприклад, спеціальні медичні знання, політичні та ін.) (Шабес, 1989).

Треба сказати, що фонові знання можуть переміщатися з одного типу в інший. Наприклад, загибель конкретного чоловіка – це факт індивідуального знання, а загибель Джона Леннона стала світовою подією, і, таким чином, цей приватний факт увійшов до соціальних знань. Фонові знання можна кваліфікувати і з іншого боку, з боку їх змісту: життєві, донедавні, наукові, літературно-художні. Крім того, фонові знання поділяються на тривіальні й нетривіальні. Як правило, тривіальні знання в тексті не вербалізуються, вони можуть бути реалізовані лише в особливому, навчальному контексті, наприклад при організованому навчанні.

Літературно-художні знання в якості фонових знань використовуються в публіцистиці, в газетних публікаціях. Як правило, вони виявляються через прецедентні тексти (від лат. *Praecedens*, род. в. *Praecedentis* – попередній) – «чужі» тексти (або окремі художньо-літературні образи), представлені в авторському тексті у вигляді літературних ремінісценцій.

Індивідуальні фонові знання часто слугують засобом створення підтексту. Поняття підтексту, насамперед, пов'язано з художньою літературою, воно повністю зорієнтоване на попереднє знання. У ряді випадків автор, використовуючи ті чи інші висловлювання, згадуючи якісь факти, прямо розраховує на розуміння людей, які орієнтуються в цій темі, тобто на індивідуальне знання.

Відповідно до класифікації Т.А. ван Дейка в процесі комунікації бере участь наступний комплекс знань: 1) про особливості комунікативних ситуацій; 2) отримані з попередніх мовних актів; 3) про характер взаємодії, що відбувається та структуру попередньої комунікативної ситуації; 4) загального характеру про прагматичні правила взаємодії; 5) інші різновиди загальних знань про світ. (Дейк, 1989). Недолік цієї класифікації полягає в тому, що вона не враховує культурно-обумовлений характер фонових знань, в той час, як культурна обумовленість фонових знань є їх найважливішою характеристикою.

У будь-якому тексті можна знайти елементи, які неможливо перекласти за допомогою формального перекладу і які потребують залучення фонових знань. Тут можна говорити про безеквівалентну лексику, під якою маються на увазі лексичні і синтаксичні одиниці однієї з мов, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови.

На думку Л.С. Бархударова до безеквівалентної лексики належать:

1) власні назви: імена людей, географічні назви, назви установ, організацій, газет, пароплавів та ін., які не мають постійних відповідників в лексиці іншої мови;

2) реалії – предмети, поняття або явища, характерні для історії, культури або побуту того чи іншого народу;

3) випадкові лакуни – це ті одиниці словника однієї з мов, яким з якихось причин немає відповідників в лексичному словнику іншої мови (Бархударов, 1975, с. 94-95).

А.В. Суперанська відносить до безеквівалентної лексики неологізми і слова, «які називають специфічні поняття і реалії, і серед маловідомих імен і назв, для яких треба створювати okazіональні відповідності в процесі перекладу», а також «імена людей, прізвиська тварин, географічні назви, назви рослин, історичних подій, документів, організацій, партій, символів, транспортних засобів та ін.» (Суперанська, 1978, с. 468, 472-476). С. Влахов і С. Флорин в свою чергу, до складу безеквівалентної лексики, окрім реалій, зараховують ще терміни, вигуки, звукоімітації, екзотизми, аббревіатури, звертання, фразеологізми (Влахов, Флорин, 1970, с. 43).

Незважаючи на це, будь-яка мова в загалі-то може висловити будь-яке поняття: відсутність у словниковому складі мови спеціального позначення для якого-небудь поняття не означає неможливість виразити це поняття засобами даної мови. Хоча в системі мови даний знак відсутній, його зміст завжди може бути передано в конкретному тексті за допомогою цілого ряду засобів.

Підсумовуючи все вище сказане, для створення тексту перекладу, що не порушує правил і норм самої мови перекладу, перекладачеві необхідно залучати значну кількість фонових знань. Для розуміння художніх творів потрібна екстралінгвістична інформація, а саме контекст про середовище, певні історичні обставини, у світлі яких вони тільки й можуть бути зрозумілі для перекладача та читача.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бархударов, Л. С. (1975) Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М.: «Международ. отношения».

2. Влахов, С. І. (1970) Непереводимое в переводе (реалии). *Мастерство перевода*. Москва.

3. Дейк ван, Т. А. (1989) Язык. Познание. Коммуникация. Пер. с англ. М., Прогресс.

4. Суперанская, А. В. (1978) Принципы передачи безэквивалентной лексики. *Великобритания, лингвострановедческий словарь*. Москва.

5. Шабес, В. Я. (1989) Событие и текст. М.: Высшая школа.,